

Ali Ergur (Der.), *Ateş ve İhanet COVID Kliniğinde Sağlık Çalışanlarının Deneyimi*, Raskolnikov Kitap, 2020, 440 s.

Değerlendiren: Sinan Acar

Yunanca kökenli pan (tüm) ve demos (insanlık) kelimelerinden oluşan pandemi, tüm insanlığı etkileyen salgın hastalık anlamına gelmektedir (Varlık, 2020, s. 31). Tarihsel süreçte insanlığın tarım devrimini gerçekleştirerek yerleşik hayata geçtiği M. Ö. 10.000’li yıllarla birlikte salgın hastalıkların uygarlık sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ve toplumların siyasi, ekonomik, dinî ve kültürel yapılarını önemli oranda etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıktığı söylenebilir (Nikiforuk, 2020). Modern dönemle birlikte tıp alanında ortaya çıkan gelişmeler, salgın hastalıkların artık geride kaldığı yönünde bir algıya yol açmıştır. 20. yüzyılın başında ortaya çıkan İspanyol Gribi, sonrasındaki HIV/AIDS ve son olarak yaşadığımız COVID-19 pandemisi salgınların artık geride kaldığı yönündeki algının /öz güvenin çok da sağlam temellere sahip olmadığını bizlere göstermiştir (Büken, 2020). Dünya Sağlık Örgütü, 2019 Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede dünyanın dört bir tarafına yayılan bu hastalığa karşı 30 Ocak 2020’de halk sağlığı acil durumu, 11 Mart 2020’de ise pandemi ilanı yapmıştır.

Pandemi ilanıyla birlikte tıp alanında COVID-19’un tedavisine yönelik çalışmaların yoğun bir şekilde ortaya çıkmasına paralel, farklı sosyal bilim disiplinlerinin de salgının toplumsal etkilerine yönelik birçok çalışma yürüttüğü bir süreç yaşanmıştır.

@ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi. sacar@bartin.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-5270-542X>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0322
insan & toplum, 2022; 12(3): 220-224.
insanvetoplum.org

Salgının ilk dönemlerinde Ali Ergur ve arkadaşlarının yaptıkları *Ateş ve ihanet COVID Kliniğinde Sağlık Çalışanlarının Deneyimi* isimli çalışma, sosyal bilimler alanında nitel araştırmaların sayıca az olduğu dönemde bu eksikliği giderme amacı taşımaktadır. Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde profesör olan Ali Ergur'un derleyiciliği altında Göksel Altınışık Ergur, Cansu Çobanoğlu, Şadiye Nuhoglu, Nurdila Eryıldız, Merve Şengül, Nazlı Çetin, Pınar Bostan'ın yer aldığı bu çalışma, sosyal bilim ve tıp disiplinlerinden gelen bilim insanlarını bir araya getirmesi noktasında interdisipliner bir çalışma niteliği taşımaktadır. Çalışmanın ortaya çıkışında, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkardığı olağanüstü dönemi anlama ve kaydetme noktasında sosyal bilimcilerin üzerine düşen görevi/sorumluluğu ifa etme düşüncesinin belirleyici olduğu görülmektedir (s. 11). COVID-19 pandemisinin, toplumsal değişim süreçlerindeki eğilimleri hızlandırması noktasında katalizör etkisine sahip olduğu; bireylerin gündelik hayatının olağan akışı içerisinde görülemeyen, kolayca açığa çıkmayan eğilimlerini ortaya çıkarması noktasında da turnusol kâğıdı etkisine sahip olduğunun öne sürüldüğü çalışmada (s. 22), salgının bu etkilerinin sağlık hizmetleri alanına nasıl yansdığı üzerinde durulmaktadır.

Çalışma başlıca iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk ana bölümü olan "COVID Kliniğinde Sağlık Çalışanları Arasında Dayanışma ve Çatışma" başlığı altında, sağlık çalışanlarının salgın sürecindeki deneyimleri üzerine odaklanılmaktadır. Çalışma kapsamında araştırmacılar, farklı bölgelerde yer alan 16 ildeki kamu devlet hastanesi, kamu üniversite hastanesi, eğitim araştırma hastanesi, özel hastane, vakıf üniversitesi, şehir hastanesi ve özel sağlık kurumlarında çalışan ebe, hemşire, uzman, öğretim üyesi uzman, asistan, klinik şefi ve aile hekimlerinden oluşan 49 kişiyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine dayalı çevrim içi görüntülü görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın nitel bir desenden hareketle sağlık çalışanlarının sürece dair kişisel fikirlerini, gözlemlerini ve deneyimlerini ortaya koymayı amaçladığı ve bu yönüyle aynı dönemde yapılan ve nicel desene dayalı yürütülen çalışmalardan farklılaşma amacı taşıdığı görülmektedir.

Çalışmada ilk olarak, salgının ilk döneminde oluşturulan COVID kliniklerinde yer alan çalışanlar arasında uyum ve çatışma süreçleriyle karakterize, biz ve onlar ayırımına dayalı gruplaşmaların söz konusu olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde ekip içerisinde görev dağılımlarında gerekli adaletin gözetilmemesi, temel güvenlik gereksinimlerinin sağlanamaması, yöneticilerin çalışanlara mobbing uygulaması gibi istenmeyen durumların sağlık çalışanlarının ekibe katılımını ve uyum süreçlerini olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır (s. 103). Kitapta, COVID kliniklerinin oluşum ve işleyiş süreçlerinin sosyolojik bir bakış açısıyla başlıca mekanik-organik dayanışma, sembolik sermaye, kolektif eylem, simgesel etkileşim, rol alma süreçleri, alan içinde

müzakere etme, iş bölümü, ortak bilinç kavramları üzerinden bütünlüklü bir açıdan ele alındığı söylenebilir.

Çalışmada vurgulanan bir diğer nokta, salgın öncesi dönemde sağlık sistemi içerisindeki uzmanlığa ve iş bölümüne dayalı organik dayanışma biçimlerinin ve hiyerarşilerinin salgın süreciyle birlikte çözülmesi ve oluşan yeni yapıda çalışanların birbirlerinin yerine geçebilecek şekilde organize olması ve mekanik dayanışmaya dayalı bir yapının ortaya çıkması durumudur. Bu bağlamda salgın döneminde çalışanlardan mevcut görevlerinin dışında başka işleri yapmalarının istenilmesi (örneğin; bir temizlik çalışanının COVID hasta odasına giren bir asistan doktora veya hemşireye odaya girmişken idrar torbasını da almasını teklif etmesi gibi) gibi durumların ortaya çıktığı belirtilmektedir (s. 387). Çalışmada her ne kadar hiyerarşik olarak alt konumda çalışanın (temizlik çalışanının) üst konumda çalışanlara (asistanlara veya hemşireye) kendi işlerini yaptırma noktasında teklifte bulunması örnek olarak gösterilmişse de günlük hayatta gerçekleşme ihtimali daha yüksek olan tersi (üst konumdaki birinin ast konumdaki birine işini yaptırması gibi) durumların alanda var olup olmadığı durumuna değinilmemesi bir eksiklik olarak nitelenebilir.

COVID öncesi dönemde sağlık alanının niteliği gereği katı, rasyonel ve standartlaşmış tıbbi alan bilgisinin ve pratiklerinin salgın dönemiyle ciddi bir krize girmesi ve buna bağlı ortaya çıkan mesleki tereddüt ve güvensizlik süreçleri ve çalışanların bu durumlarla baş etme stratejileri, yazarların üzerinde durdukları bir diğer nokta olmuştur (s. 134). Aynı şekilde pandemi öncesi dönemde daha az prestije sahip olan göğüs hastalıkları, enfeksiyon hastalıkları, yoğun bakım uzmanlığı gibi branşların bu dönemle birlikte artan önemlerine ve görünürlüklerine bağlı prestij hiyerarşisinde üst konumlara yükselmeleri durumunun da dikkate değer bir gelişme olduğu söylenebilir. Diğer yandan çalışmada, COVID teşhisinde bilgisayarlı tomografinin öne çıkmasıyla birlikte meslek pratiğinin teknoloji yoğun bir hal alması durumunun hastalarla teması azaltması noktasında çalışanların bireysel güvenliklerini arttırdığı, diğer yandan mesleki alanda temas kaybına bağlı mesleki körelmeyi arttırdığı vurgulanmaktadır (s. 139). Bu noktada küresel salgının, sağlık hizmetleri alanındaki normal işleyişi sekteye uğratan ve bu alandaki pratikleri ve yerleşik kuralları alt üst eden bir sürece yol açtığı söylenebilir.

Sağlık çalışanlarının salgın sürecindeki duygu durumlarına da odaklanan araştırmacılar, süreçte sağlık çalışanlarının duygusal anlamda yakın gördükleri kişilerden fiziken ayrı kalmaları ve bu sürecin uzaması, salgınla mücadelenin öneminin toplumun geniş bir kesimince tam anlamıyla idrak edilememesi gibi durumların sağlık çalışanlarında manevi yorgunluk, tükenmişlik, aciz hissetme, kaderciliğe yönelme ve yabancılaşma durumlarına yol açtığını vurgulamaktadırlar (s. 169). Sağlık

çalışanlarının salgın sürecinde başlıca destek ağlarından (kreş, bakıcı gibi) mahrum kalmaları, toplumsal cinsiyet süreçleri bağlamında kadınların ev içi artan görev ve sorumlulukları, hastalığı yayma düşüncesinden kaynaklı evden ayrılma (otel veya misafirhanede kalma) veya ev içinde diğer bireylerden izole yaşamaya başlama gibi durumlarla daha sık karşılaşmaları (s. 252), çalışanların bu süreci oldukça travmatik bir şekilde deneyimlediklerini göstermektedir.

Çalışmanın ikinci ana bölümü olan “Adanmışlıktan Tükeniş: Pandemi İstifa Eden ve Emekli Olan Hekimlerin Çılgığı” başlığı altında yazarlar, salgının ilk döneminde istifa eden/emekli olan 19 hekimle (uzman hekim, üniversite öğretim üyesi ve asistan hekim) yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirerek, hekimlerin pandemi sürecinde yaşadıkları sürece ışık tutmaya çalışmışlardır. Çalışmada, pandemi sürecinde hekimlerin sağlık sistemi içerisindeki aksaklıklara/eşitsizliklere karşı başlıca; var olan yapıya sadakat, aksaklıklara karşı ses çıkarma, eksikliklerin düzelebileceğine dair inançların azalmasına bağlı ayrılma (istifa-emeklilik) şeklinde hareket ettikleri belirtilmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen hekimlerin hasta sayılarının istenilen oranlarda düşmeden normalleşmeye geçilmesi, artan iş yoğunlukları, organizasyon bozuklukları, görev dağılımındaki adaletsizlikler, enfekte olma ve virüsü başkalarına bulaştırma korkusu yaşama, salgının seyrinin tam olarak kestirilememesi, yönetimin baskıcı karar ve uygulamaları, ekip bütünlüğünün sağlanamaması, mesleki aidiyet inancını yitirme, anomi ve yalnızlaşma duygusunu yoğun yaşama, özel sağlık kurumlarından daha iyi tekliflerin alınması veya bazı özel nedenlerle istifa/emeklilik haklarını kullandıkları görülmektedir (s. 330). Çalışmada her ne kadar istifa ve emeklilik süreçleri anlaşılır nedenlerle hekimler üzerinden ele alınmış olsa da, diğer sağlık çalışanlarının sistem içerisinde karşılaştıkları aksaklıklara karşı tepkilerini hangi şekillerde (sadakat, ses çıkarma, ayrılma) gösterdikleri, istifa ve emeklilik süreçleri hakkındaki düşünce ve eğilimlerinin neler olduğu gibi sorular akla gelmektedir. Bu noktada hekim dışı sağlık personellerinin bu bölümdeki örneklem grubuna dâhil edilmemesini bir eksiklik olarak nitelenmek mümkündür.

Çalışmanın ilerleyen sayfalarında “Otopsi Raporu” alt başlığı altında yazarlar, kamu sağlık hizmetlerinin neoliberal ilkelere dayalı olarak dönüş(türül)meye başladığı 1980’li yıllardan itibaren sağlık alanında rekabetçi ilişkilerin baskın olduğu bir habitusun oluşturulduğunu belirterek; istifa ve erken emeklilik nedenlerinin anlaşılması ve önlenmesi noktasında pandemi öncesi dönemde siyasal ve ekonomik alanlarda yaşanan dönüşüm süreçlerine odaklanılmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu noktada neoliberal dönemin piyasacı ilişkilerinin hâkim olduğu yapı içinde yetişen hekimlerin, bireysel tutumlarını/kazançlarını önceleyen bir anlayışla sağlık sistemi içerisinde hareket ettikleri ve bu durumun da özellikle pandemi sürecinde hekimlerin

özgeci bir görev ahlaki çerçevesi içerisinde dayanışmacı bir ruh geliştirmelerinin önünde büyük bir engel oluşturduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda yazarlar, sosyal bilimler alanında yapılacak benzer çalışmalardan elde edilecek sonuçlara dayalı olarak sağlık politikalarının iyileştirilmesi, halk sağlığını ve sağlık çalışanlarının çalışma koşullarını gözeterek sağlık politikalarının geliştirilmesinin önem ve gerekliliği üzerinde durmaktadır (s. 374). Salgın sürecine dair derinlikli analiz ve gerçekçi çözüm önerilerine yer verildiği bu bölümde; yazarların, resmî kurumların salgına ilişkin açıkladıkları rakamların gerçeği yansıtmadığını öne sürerek, “açıklanan rakamların onlarca katı olduğu tahmin edilen bu toplam sayı” (s. 375) yönündeki ifadelerinin de muğlak ve bilimselliği sorgulanabilecek bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak, *Ateş ve İhanet COVID Kliniğinde Sağlık Çalışanlarının Deneyimi* isimli çalışmayı yukarıda belirttiğimiz eksikliklerine karşın, pandemi sürecinin katalizör ve turnusol kâğıdı işlevlerini sağlık alanındaki aktörlerin deneyimleri üzerinden ele alan ve sosyal bilimcilerin olağanüstü dönemlerde (ve görünürde sadece tıp alanını ilgilendirdiği düşünülen bir alanda) söz söyleme/tarihe not düşme görevini layıkıyla yerine getiren bir çalışma olarak nitelenmek mümkündür.

Kaynakça | References

- Büken, N. Ö. (2020). COVID 19 pandemisinin eşitlik, özgürlük, adalet adına düşündürdükleri üzerine. *Hekim Postası*, (101).
- Nikiforuk, A. (2020). *Mahşerin dördüncü atlısı, salgın ve bulaşıcı hastalıklar tarihi*. S. Erkanlı (Çev.). İletişim Yayınları.
- Varlık, N. (2020). Geçmiş pandemileri anlamak neden önemli? D. Bayındır (Düz.). *Salgın: Tükeniş çağında dünyayı yeniden düşünmek içinde* (ss. 15-45). Tellekt.